

In Memoriam Jan Mooijman SJ

Jan Mooijman SJ (links). Foto: Christien van Gool.

In korte tijd heeft onze Vereniging twee ereleden verloren. Op 7 januari van dit jaar overleed Jan van Ek, op 28 februari 2003 stierf mijn oude vriend Jan Mooijman in het Berchmanianum te Nijmegen. Aan Jan van Ek heeft Riens Miedema een korte beschouwing gewijd (LTM 2003, nr.1-2), aan de nagedachtenis van Jan Mooijman wil ik hierbij graag enkele woorden wijden.

Johannes Paulus Mooijman werd op 3 juli 1915 geboren te Nootdorp, een plaatsje onder de rook van Delft. Na de lagere school en het gymnasium alfa te hebben doorlopen, trad hij op 7 september 1933 in de Sociëteit van Jezus. Niet zozeer dit feit op zich als wel de vorming die hij bij de Jezuiten onderging zijn van belang voor ieder die Mooijmans taaldidactische inzichten wil plaatsen: zij maken deel uit van een integrale visie op onderwijs en opvoeding. Van deze visie maken, naast taaldidactische, zowel filosofische als theologische opvattingen deel uit (zie Van Essen 1985). In het kader van zijn opleiding tot jezuïet studeerde Mooijman van 1937 tot 1939 filosofie te Heathrow, Engeland, en van 1944 tot

1947 theologie te Maastricht. Van 1936 tot 1939 studeerde hij tevens Engelse Taal- en Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam (doctoraal examen in 1942). Op 22 augustus 1947 werd hij priester gewijd.

Met onderbreking van slechts één jaar was Mooijman van 1942 tot 1980 leraar Engels; talrijk zijn de leerlingen die van hem aan het Aloysius College te 's-Gravenhage en het Ignatius College ('Ig') te Amsterdam Engels hebben geleerd. Talrijk zijn ook de docenten die (mede) van hem hun taaldidactische vorming ontvingen. In dit verband mogen ook de vele nascholingscursussen voor vreemde-taaldocenten die aan het eind van de jaren zestig op tal van plaatsen in het land gegeven werden ten behoeve van de invoering van de Mammoetwet in het voortgezet onderwijs, niet vergeten worden.

Als lid van de jezuïetenorde was het Jan Mooijman, meer dan anderen, vermeld reizen te ondernemen naar die centra in de wereld waar de belangrijke ontwikkelingen op het gebied van het vreemde-talenonderwijs (vto) plaatsvonden. Zo bezocht hij in 1966, als Fulbright

visitor, de faculteit der toegepaste taalwetenschap van de Universiteit van Californië in Los Angeles. Hij kwam toen tevens in contact met toentertijd bekende toegepaste taalkundigen als John B. Carroll, Nelson Brooks en Robert Lado.

Zijn algemeen-onderwijskundige en theologische belangstelling brachten hem in aanraking met onderwijskundigen als de Amerikanen J. Lloyd Trump, James D. Finn en Eric Bauer en theologen als de Amerikaan Harvey Cox en de Franse jezuïet Teilhard de Chardin. Deze hebben Mooijmans denkbeelden diepgaand beïnvloed omtrent de toekomst van de samenleving en de wijze waarop het onderwijs uit wat hij noemde de 'agrarisch-ambachtelijke sfeer' moest worden gehaald. Omdat Mooijman zichzelf doorlopend vernieuwde (een eigenschap die hem door zijn omgeving niet altijd in dank werd afgenomen), werden deze iconen in de loop van de tijd afgelest door andere (zeker niet altijd recentere), zoals de Frans-Joodse filosoof Emmanuel Levinas en de modernistische (en geëxcommuniceerde) Franse jezuïet Alfred Loisy (1857-1940).

Het spreekt vanzelf dat ik, binnen het bestek van deze necrologie, Mooijmans taaldidactische denkbeelden slechts schematisch kan aanduiden. Zelf timmerde hij daar uitvoerig mee aan de weg, getuige de vele kranteninterviews die hij gaf, zonder overigens ooit een samenhangende tekst van enige lengte hieromtrent het licht te doen zien. Ik verwijs hier daarom gemakshalve maar naar het interview met Hijlco Span in *Levende Talen* (1983, nr.381). Mooijmans fort was het stimuleren van anderen en het schrijven van onderwijsmateriaal, zoals leergangen en vocabulaireboeken. Hij was een meester in het concipiëren van oefeningen.

Karakteristiek voor de vroege taaldidacticus Mooijman was zijn belangstelling voor technische hulpmiddelen bij het vto. Als ik het wel heb, was hij in ons land de eerste die in 1953 een rudimentair talenpracticum inrichtte, met behulp van overtollige intercom apparatuur van de Royal Air Force. Dat zijn ijveren voor een moderner vto niet aan de belangstelling van het ministerie van Onderwijs was voorbijgegaan, bleek wel in 1961, toen hij met financiële steun van dit ministerie de eerste elektronische talenklas van ons land kon inrichten. Wat aanvankelijk nog hulpmiddelen waren, is echter sedert 1973 een steeds centralere rol in Mooijmans taaldidactiek gaan spelen. Zelf sprak Mooijman hier van een 'keerpunt', een 'Copernicaanse wending', en wel in die zin dat het boek niet langer de hoofdzaak in het onderwijs is, maar de audio-video cassette c.q. digitale video disk. In dit opzicht heeft Mooijman de invloed ondergaan van vooral James Nord, die onder andere heeft gewezen op de onderwijskundige consequenties van het verschillend cognitief functioneren van de twee hersenhelften. Waar de linker hersenhelft vooral informatie op lineair-temporele basis verwerkt, richt de rech-

ter helft zich vooral op ruimtelijke, visuele en totaal-ervaringen. Docenten dienen op de hoogte te zijn van dit verschillend functioneren der hersenhelften en hun onderwijs daarop af te stemmen. Het gebruik van video c.q. dvd's in het vto zou op het functioneren van beide hersenhelften (segmenteel resp. holistisch) aangrijpen.

Andere taaldidactici aan wie Mooijman zich de afgelopen jaren schatplichtig verklaarde waren James Asher, met zijn nadruk op de total physical/psychosomatic response van de kant van de leerder en op het begrip 'inner readiness'. Dit begrip kwam Mooijman ook bij de top-tennisser W. Timothy Gallwey tegen (*a peak performance is a function of a still mind*). Voorts was daar Wallace Lambert, met zijn *immersion education*, Michael West, met zijn opvatting van taalgebruik als klankgedrag (maar dan klankgedrag ingebed in een totaal, non-verbaal, cultuurgebonden, gedrag). Van B.V. Belyayev nam Mooijman de woordvoor-woord weergave over als middel om semantisering tot stand te brengen en de leerling met de eigenaardigheden van de doeltaal te laten kennismaken (*literal translation reveals the peculiarities of thought in the foreign language*) en van Marshall McLuhan *the medium is the message*, waarmee de invloed van het milieu waarin het lerende kind opgroeit, wordt erkend.

In hoofdzaak waren het deze bronnen die de laatste jaren het kader van Jan Mooijmans taaldidactisch denken vormden. Hoewel hij tot het laatst toe actief is gebleven (zo beschikte hij over zijn eigen website en schreef hij nog in het najaar van 2002 een stukje in *Issues* (de nieuwsbrief van IATEFL) en ook onderwijsmateriaal is blijven produceren (zoals zijn in eigen beheer uitgegeven *De Trainer naast zich* (1997) is het significant dat men bij hem in zijn latere stukken weinig recente literatuur-

verwijzingen tegenkomt. Geleidelijk aan begon hij de aansluiting bij de meer recente ontwikkelingen op het gebied van taaldidactiek en toegepaste taalwetenschap te missen. Dit laatste had echter niet alleen te maken met Jans gevorderde leeftijd. Hij was een solist, met wie het somtijds moeilijk samenwerken was. Toen ik hem daar vorig jaar eens mee confronteerde, merkte hij luchtigjes op dat ook St Ignatius tenslotte maar weinig volgelingen overhield. Bescheidenheid was zeker niet Jans grootste deugd.

Het was duidelijk dat Jans kracht niet lag in het onder een synthese brengen van zijn denkbeelden, maar in het stimuleren van anderen en in het met grote vasthoudendheid wijzen van nieuwe wegen, hoe ongemarkeerd die vaak ook nog waren. Symbolisch voor zijn bereidheid om ad majorem Dei gloriam dagelijks een nieuwe spirituele weg in te slaan was een oud koffertje dat op het 'Ig' onder Jans bed stond en waarmee hij bij de Jezuïeten zijn intrede had gedaan, inhoudende één laatste verschoning. Jans verdiensten als zodanig en die van 'horzel in de pels' van de gevestigde autoriteiten heeft ook onze Vereniging weten te onderkennen en te waarderen door hem op zijn 85ste levensjaar tot erelid te benoemen.

Op 28 februari jl. heeft Jan Mooijman na een slepende ziekte, die hem overigens niet verhinderde tot het laatst te werken, het 'ruimteschip Aarde' (zoals hij onze planeet in zijn kosmische visie aanduidde) verlaten. Enkele dagen later is zijn stoffelijk overschot in alle stilte gecremeerd.

Arthur van Essen

Van Essen, A.J., 'Jan Mooijman 70 Jaar'. *Levende Talen*, 1985, pp. 442-444.